

УДК 37.091.2

## ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНА ТЕХНОЛОГІЯ ВИХОВАННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Сембрат А.Л.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет  
імені Григорія Сковороди

У статті теоретично обґрунтовано функціонування особистісно орієнтованої технології виховання; проаналізовані принципи які є провідними для функціонування особистісно орієнтованих технологій виховання; встановлено, що впровадження особистісно орієнтованої технології в навчально-виховний процес ефективно впливає на становлення гуманістичних якостей школярів, ціннісного ставлення до себе, до інших людей, Батьківщини, природи, стимулює розвиток умінь і навичок.

**Ключові слова:** особистісно орієнтоване виховання, технологія, педагог, учень.

**Постановка проблеми.** На сучасному етапі становлення правової демократичної держави – інтеграції України до загальноєвропейського співтовариства, дедалі більшої гостроти набуває проблема виховання особистості – творця власного майбутнього, гуманіста, громадянина – патріота України. У Національній доктрині розвитку освіти, визначено освіту як основу розвитку особистості, суспільства, нації та держави. Освіта є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Даючи базові знання учням у школі, треба навчити людину вчитися упродовж життя, використовуючи здобуті знання на практиці. Так, в Україні має забезпечуватися прискорений, випереджальний інноваційний розвиток освіти, а також мають створюватися умови для розвитку, самоствердження та самореалізації особистості протягом життя. Висунуто запит на виховання творчої особистості, здатної самостійно мислити, пропонувати оригінальні ідеї, приймати сміливі нестандартні рішення. Тому основним орієнтиром змісту освіти

є розвиток особистості у процесі навчання і виховання [1].

Школа була і залишається тим єдиним соціальним інститутом, завданням якого є захист прав кожної дитини, забезпечення повноцінного особистісного розвитку у максимально можливому діапазоні росту індивідуальних ресурсів особистості учня. Сьогодні у педагогічній науці на особливу увагу заслуговує особистісно-орієнтований підхід, який має на меті створення нових механізмів навчання та виховання, який ґрунтується на принципах глибокої поваги до особистості, самостійності особи, врахування індивідуальності (неповторності). Особистісно орієнтований підхід покликаний суттєво гуманізувати навчально-виховний процес, наповнити його високими морально-духовними переживаннями, утвердити принципи справедливості і поваги, максимально розкрити потенційні можливості дитини, стимулювати її до особистісно-розвивальної творчості, до життєтворчості.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Демократизація освіти, надання їй державно-на-

ціональної спрямованості вимагають від психолого-педагогічної науки пошуку нових шляхів якісного вдосконалення виховання підростаючої особистості [8].

Проблемі виховання особистості присвячено значну кількість психолого-педагогічних досліджень. Зокрема, розроблені та розробляються методологічні проблеми виховання і становлення особистості (Г. Андреева, Л. Андиферова, Р. Бернс, А. Бойко, І. Бех, О. Киричук, Б. Лихачов та інші); досліджуються різні аспекти виховання особистості: морального виховання (В. Гаврилов, А. Донцов, В. Оржеховська, та інші); розвитку духовних потреб (В. Антофійчук, М. Білогорка, О. Сухомлинський); естетичного виховання (І. Зязун, П. Іваницька, Л. Левчук та інші); громадського виховання (В. Белоусова, І. Єрмаков, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, К. Чорна та інші); національного виховання (Г. Ващенко, М. Стельмахович, Р. Скульський та інші); ідеї самоцінності людської особистості (Б. Бігінас, Л. Буєва, Г. Ващенко, С. Гессен, Г. Скворода та інші); концептуальні положення про організацію навчально-виховного процесу гімназії (О. Гавалі, Ю. Гільбух, О. Добенько, А. Лопухівська, В. Паламарчук та інші).

Науковці працюють над створенням такої моделі вихованості людини, яка б давала їй змогу оптимально вирішувати складні питання своєї життєтворчості, успішно досягти індивідуальних і суспільних цілей. Особлива увага звертається на розробку нових виховних технологій, які б забезпечували формування і розвиток у підростаючої особистості насамперед духовних здібностей як домінуючих і вирішальних для розвитку ціннісної системи людини [3, 7].

**Метою** даного дослідження є теоретичний аналіз функціонування особистісно орієнтованої технології виховання.

**Виклад основного матеріалу.** Впровадження особистісно орієнтованої технології відкриває широкі можливості розвитку глибинних духовних потенцій дітей, виховання у них гуманізму як стійкого ставлення до навколишнього світу [1, 2]. Технологія особистісно орієнтованого підходу дозволяє школяру усвідомити ціннісну природу власної особистості, інших людей, якої б раси чи національності вони не були, переживати ціннісне ставлення до рідної землі та природи [5].

«Особистісно зорієнтоване виховання – це утвердження людини як найвищої цінності, навколо якої ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети», – вважає І. Д. Бех [1, с. 29].

Набуття людиною достатнього життєтворчого потенціалу, який би забезпечив успішне досягнення нею вищих духовних цілей і гуманістичних сенсів її буття, безпосередньо пов'язане зі способом привласнення суспільних норм. Своєю життєстверджувальною функцією особистість може сповна реалізувати, якщо ці норми будуть внутрішньо сприйнятими нею, стануть невід'ємною частиною уявлення про саму себе. Саме це є складовою саморозвитку і самовиховання людини як особистості, що, в свою чергу, є основною метою виховання як суспільного явища. Не останню роль в цьому, на нашу думку, відіграє особистісно орієнтоване виховання.

Особистісно орієнтоване виховання – це виховання в людини переживань (як активних, при-

страсних внутрішніх дій) стосовно світу людей і світу природи, позаяк тільки те, що емоційно пережите особистістю, стає ціннісно-смісловим надбанням. Переживаючи смисли життєвих явищ, особистість освоює соціокультурний світ. За І.Д. Бехом, у просторі переживань і відбувається саморозвиток і самовизначення людини як особистості.

На думку вченого, особистісно орієнтований виховний процес – це повноцінне емоційно насичене й суспільно значуще, спільне творче життя педагога й вихованців, яке відповідає їхнім основним соціогенним потребам.

Лише особистісно орієнтованому вихованню під силу досягнення особистісно розвивальної мети, оскільки воно акцентує увагу на усвідомленні вихованцем себе як особистості, на його вільному і відповідальному самовираженні. Особистісно орієнтоване виховання спрямоване на реалізацію сутнісної природи суб'єкта, який відповідають цінності служіння, коли основним життєвим відношенням виявляється любов до інших людей. Це дає змогу людині виходити за межі своїх актуальних, наявних можливостей. Розвиток особистості набуває оптимального характеру, якщо вихованець виступає суб'єктом виховного процесу. Особистісно орієнтований підхід ставить в центр виховного процесу інтереси людини, її потреби та можливості, права окремого індивіда, його суверенітет незалежно від індивідуальних особливостей. Такий підхід потребує і того, щоб вихованець бачив у собі таку особистість, як і в людях, які його оточують. За такого підходу кожна людина сприймається як самостійна цінність, а не як досягнення власних цілей.

На думку І.Д. Беґа, у процесі пізнання себе через інших людей, важливими є як позитивні, так і негативні міжособистісні стосунки. Так, наприклад, міжособистісні конфлікти, емоційні зриви допомагають самопізнанню. Цей досвід не слід ігнорувати чи прагнути забути. Щоб він слугував у подальшому особистісному зростанню, його слід переживати, тобто знайти в собі сили здолати внутрішні протиріччя і відновити втрачену рівновагу. Пережити – значить зробити зусилля з перебудови психологічного світу, щоб знати смислову відповідність між свідомістю і буттям для підвищення осмисленості життя.

У наш час особливо актуальним є фундаментальне методологічне положення українського психолога Г.С. Костюка, що «виховання за своєю суттю – це керівництво індивідуальним становленням людської особистості... виховувати – це проектувати поступове становлення якостей майбутньої особистості і керувати здійсненням накреслених проєктів» [6].

Отже, постає необхідність підвищення розвивальної ефективності виховання, оптимізації процесу керування виховною діяльністю дитини. А це пов'язано зі створенням і використанням якісно нових виховних методів. Останні повинні ґрунтуватись не на механізмі зовнішнього підкріплення (заохочення і покарання), а на рефлексивно – вольових механізмах, механізмах співпереживання і позитивного емоційного оціювання, які апелюють насамперед до самосвідомості та до свідомого, творчого становлення людини до суспільних норм і цінностей. Такі методи й можна

кваліфікувати, як «виховними технологіями особистісної орієнтації».

Виховна дієвість особистісно орієнтованих технологій залежить від тієї методологічної основи, яка безпосередньо визначає характер їх практичного розгортання і конкретизується в сукупності взаємоузгоджених принципів. Ці принципи, визначені І. Бехом у книзі «Виховання особистості» [2] і є провідними для функціонування особистісно орієнтованих технологій виховання:

1. *Принцип цілеспрямованого створення емоційно збагачених виховних ситуацій.* У педагогіці виховну ситуацію пов'язують, як правило, із конфліктом, проблемою, де вихованець ставить в умови вільного морального вибору (причому завжди передбачається кілька можливих варіантів поведінки). Особливість подібних ситуацій полягає в тому, що їх розв'язання розраховане лише на активність школяра.

Наш підхід до проблеми виховних ситуацій полягає в активному впливові вихователя на вихованця, аби той більш-менш свідомо сприймав моральні вимоги. Звідси виховна ситуація – це соціальні умови, за яких дитина у стосунках із дорослим засвоює соціальні норми поведінки. Правильно побудована виховна ситуація має спонукати дитину до дії. Це відбувається завдяки створенню психологічних умов її емоційності, які сприяють формуванню у вихованця емоційних знань про моральну норму – таких знань, які емоційно переживаються, набувають особистісної значущості.

2. *Принцип особистісно розвиваючого спілкування.* Вводиться у зв'язку з тим, що оволодіння виховною ситуацією є результатом специфічних стосунків між вихованцем і вихователем, який вносить у неї соціальний аспект. Його дія виявляється в ході спілкування. Але тільки особистісно розвиваюче спілкування спроможне залучити вихованця до суспільних цінностей. Воно передбачає те, що вихователь розуміє, визначає і сприймає особистість дитини, вміє стати на позицію вихованця. Подібне спілкування несумісне з погрозами, образою, покаранням. Воно формує погляд на дитину як на рівноправного партнера в умовах співпраці і відкидає маніпулятивний підхід до неї. Доцільно враховувати, що рівність у спілкуванні вихователя й вихованця не є абсолютною, оскільки у них різні психосоціальний розвиток, досвід, обсяг знань, соціальне становище і статус.

У побудові виховного процесу важливо враховувати, що ефект впливу слова дорослого на дитину не завжди буває позитивним. Не завжди пояснення суті суспільно значущого вчинку, приведе до засвоєння певної поведінкової норми. У зв'язку з цим постає проблема підвищення регулятивної функції слова. Одним із засобів підсилення її є наочні опори, які мають бути пов'язані зі словом. Саме вони демонструють дитині ті чи інші способи моральної поведінки.

3. *Принцип використання співпереживання як психологічного механізму у вихованні особистості.* За особистісно розвиваючого спілкування, в якому реалізуються суб'єктні стосунки між дорослим і дитиною, вона має вміти стати на позицію іншої. Це провідний компонент процесу співпереживання, розвинена форма якого має два пізнавальних компоненти: вміння вирізнити

й назвати емоції, які переживають інші люди, і прийняти чужу позицію. Емоційний компонент – це здатність до душевного відгуку. Співпереживання завжди пов'язане з емоційними стосунками між двома суб'єктами. Та тільки багаторазові емоційні переживання узагальнюються і пов'язуються не з конкретною людиною як об'єктом вчинку, а з самим способом моральної дії, що закріплюється у відповідне етичне поняття. Це узагальнене емоційне ставлення до змісту ситуації, події, явища і є моральною властивістю, що регулює поведінку особистості.

4. *Принцип систематичного аналізу вихованцем власних і чужих вчинків.* Результатом процесу морального виховання є сформованість у вихованця сукупності вчинків, тобто таких моральних дій, які характеризуються усвідомленістю суспільно значущих мотивів. Витоки особистісних вчинків пов'язані із зіткненням розвинених форм поведінки, з якими дитина стикається в житті, з примітивними формами, що характеризують її власну поведінку. Щоб таке зіткнення давало позитивні наслідки, вихованця треба вчити систематично сприймати й аналізувати результати власних і чужих вчинків. Це допомагає усвідомлювати моральні норми, сприяє формуванню здатності передбачати згадані результати й позитивно позначається як на виробленні навичок поведінки, так і на подоланні миттєвих прагнень, станів, бажань.

Особистісно орієнтована технологія виховання базується і функціонує на поєднанні комплексу розглянутих вище принципів і вимог особистісно орієнтованого підходу. Завдяки її застосуванню створюються оптимальні умови для самореалізації особистості, адже вихователь ціннісно ставиться до учня, визначає його індивідуальність, спілкується з ним на позиціях взаєморозуміння та розкриття здібностей, що стимулює розвиток гуманістичної моральності і вихованця, і педагога.

Виховний вплив, який забезпечується особистісно орієнтованою технологією, вимагає від педагога чіткої постановки завдань розвитку дитини та визначення напрямів їх реалізації відповідно до бажань, потреб, здібностей кожного школяра. Вихід на технологічний рівень проектування виховного процесу робить педагога високопрофесійним спеціалістом; дає йому можливість творчого пошуку та моделювання відносин з вихованцями, виступає альтернативою формалізму; значно підсилює роль особистості школяра, відкриває нові можливості самовдосконалення та реалізації його здібностей. Особистісно орієнтована технологія виховання являє собою своєрідну «оболонку» – простір, в якому комфортно як педагогу, так і вихованцю.

Особистісно орієнтована технологія виховання забезпечує усвідомлення самоцінності кожної особистості у системі взаємовідносин з іншими людьми та світом, що приводить до актуалізації потреби у самовдосконаленні шляхом здійснення особистісного самовиховання.

**Висновки.** Отже, підводячи підсумки проведеного дослідження можна зробити наступні висновки: Особистісно орієнтована технологія створює максимальні можливості для життєвого самовизначення школярів, що означає розкриття перед ними світу людських взаємин у всій її

складності й суперечливості, вирішення тих моделей взаємодії людей, які можуть вести до успіху. Впровадження особистісно орієнтованої технології в навчально-виховний процес ефективно

впливає на становлення гуманістичних якостей учнів, ціннісного ставлення до себе, до інших людей, Батьківщини, природи, стимулює розвиток умінь і навичок.

### Список літератури:

1. Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 124-129.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Бондаревская Е.В. Смыслы и стратегии личностно ориентированного воспитания // Педагогика. – 2001. – № 1. – С. 17-24.
4. Джуринский А.Н. История зарубежной педагогики: Учебн. пособие для вузов. – М.: Издательская группа «Форум» – «Инфра – М», 1998. – 272 с.
5. Кононенко О.Л. Плекаємо у дитини життєдайне само становлення // Дошкільне виховання. – 2002. – № 2.
6. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості. Київ, 1989. – 270 с.
7. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості. – Київ, 1996. – 380 с.
8. Сембрат А.Л. Историчний аспект особистісно орієнтованого підходу у вихованні // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків, 2005. – № 14. – С. 51-58.

#### Сембрат А.Л.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет  
імені Григорія Сковороди

### ЛИЧНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ВОСПИТАНИЯ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ

#### Аннотация

В статье теоретически обосновано функционирование личностно ориентированной технологии воспитания; проанализированы принципы которые являются ведущими для функционирования личностно ориентированных технологий воспитания; установлено, что внедрение личностно ориентированной технологии в учебно – воспитательный процесс эффективно влияет на становление гуманистических качеств школьников, ценностного отношения к себе, к другим людям, Родине, природе, стимулирует развитие умений и навыков.

**Ключевые слова:** личностно ориентированное воспитание, технология, педагог, ученик.

#### Sembrat A.L.

Pereyaslav-Khmelnytsky Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University

### PERSONALLY ORIENTED TECHNOLOGY OF EDUCATION: THE THEORETICAL ASPECT OF FUNCTIONING

#### Summary

The article theoretically justified functioning personality oriented technology education; analyzed the principles that are leading to the functioning of the personality oriented technology education; found that the introduction of individual oriented technology in teaching – educational process is effective at becoming the humanistic qualities of students, valuable attitude to themselves, to others, home, nature, encourages the development of skills.

**Keywords:** personality oriented education, technology, teacher, student.